

MARTA MAIER

Gdańsk

Skutki społeczno-ekonomiczne starzenia się społeczeństwa. Wybrane aspekty

Wprowadzenie

Współczesne oblicze rewolucji demograficznej to nasilający się proces starzenia się społeczeństwa, który generuje problemy i wyzwania dotyczące wszystkich płaszczyzn życia społecznego, czynników gospodarczych oraz podejścia politycznego. Zainteresowanie procesem demograficznego starzenia ciągle wzrasta¹. Obecnie zagadnienie to urosło do rangi kluczowych problemów, z którymi musi zmierzyć się państwo, gdyż jego rozwiązanie wpłynie na przyszłość ludzkości, zwłaszcza z punktu widzenia społeczno-ekonomicznego². Zasoby pracy są czynnikami mającymi wpływ na gospodarkę i jej rozwój. Brak dostępu do nich lub nieodpowiednie zasoby mogą mieć negatywny wpływ na gospodarkę w postaci opóźnienia lub całkowitego zahamowania procesów związanych z jej wzrostem.

Aktualnie zjawisko starzenia się społeczeństwa jest traktowane jako strategiczne w przeobrażeniach struktury wieku populacji. Zmiany, jakie zachodzą w ramach tych przeobrażeń, są radykalne i mają charakter perspektywiczny. Bezpośrednio wpływają na sytuację gospodarczą, system emerytalny i system długoterminowej opieki nad osobami starszymi oraz działalność przedsiębiorstw i rynku pracy.

¹ Już w 1963 r. Alfred Sauvy (wybitny demograf francuski) zauważył, że proces starzenia się ludności robi postępy, ale mało kto docenia jego rzeczywiste rozmiary.

² S. Klonowicz, *Oblicza starości*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979, s. 184

Społeczeństwo polskie wstępuje w fazę starzenia się, co niesie za sobą konsekwencje o charakterze społecznym i ekonomicznym. Na podstawie prognoz GUS do 2035 roku w Polsce liczba ludności ulegnie zmniejszeniu o ponad 2 mln osób przy jednoczesnym spadku udziału osób w wieku produkcyjnym do 23,4% populacji. Prognozy pokazują ponadto, że do końca 2060 roku Polska może stać się najstarszym państwem pod względem demograficznym spośród państw Unii Europejskiej oraz jednym z najstarszych państw świata³.

Zmiany, jakie muszą zostać wprowadzone, będą wymagać zatem zastosowania długofalowej polityki społeczno-ekonomicznej państwa przy jednoczesnym uwzględnieniu skutków wynikających z nietradycyjnej struktury demograficznej. Przeobrażenia, jakie dokonują się w skali makro, mają odbicie w skali mikro. Na poziomie mikro starość traktowana jest bowiem jako nowa faza życia, nieunikniona dla każdego. Na poziomie makro starzenie się społeczeństwa określa się jako zagrożenie występujące w perspektywie długookresowej dla rozwoju całego państwa. Proces starzenia się społeczeństwa to najważniejsze zjawisko XXI wieku zarówno z perspektywy rozwoju gospodarki państwa, jak i ogólnych zasad życia społeczeństwa.

Niniejsze opracowanie traktuje skutki zjawiska starzenia się społeczeństwa z punktu widzenia społecznego, czyli bezpośredniego wpływu na życie jednostki oraz całej populacji, a także ekonomicznego – mającego odzwierciedlenie w funkcjonowaniu przedsiębiorstw oraz rozwoju gospodarczego państwa.

1. Starzenie się ludności – uwarunkowania społeczne

Wyż demograficzny, jaki miał miejsce w latach następujących po drugiej wojnie światowej, po upływie sześciu dekad sukcesywnie zaczął przekształcać się w tzw. wysyp siwych głów⁴. Proces starzenia się generacji należącej do powojennego wyżu demograficznego (obecnie stanowi około 22%⁵ populacji Polski) ma odzwierciedlenie w obszarze zabezpieczeń społecznych oraz opiece zdrowotnej nad osobami starszymi.

³ K. Giannakouris, *Ageing characterises the demographic perspectives of the European societies*, Eurostat Statistics 2008, s. 10.

⁴ P. Szukalski, I. Oliwińska, *To idzie starość – polityka społeczna a przygotowanie do starzenia się ludności Polski*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2008, s. 8.

⁵ Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl [dostęp 12.02.2015].

Wzrost liczby osób powyżej 65. roku życia jest naturalną konsekwencją dwóch głównych przemian występujących w przestrzeni długofalowej, a mianowicie w rozrodczości i umieralności. Społeczeństwo polskie przeżyło zmianę, jaka dokonała się w reprodukcji ludności, przechodząc od reprodukcji rozrzućnej (charakteryzowała się wysokim wskaźnikiem urodzeń oraz zgonów) do oszczędnej z występującą niską rodnością i umieralnością. Przemiany, jakie się w ten sposób dokonały, określa się mianem przejścia demograficznego, któremu towarzyszyły dodatkowo dwie zmiany długookresowe, czyli przejście epidemiologiczne⁶ i zdrowotne⁷. Kolejnym stadium rozwoju demograficznego było pojawienie się „drugiego przejścia”, które charakteryzowało się nadwyżką zgonów względem liczny urodzeń.

Istotnym źródłem rozwoju zjawiska starzenia się było ograniczenie dzietności, jednak wiele wskazuje, że w przyszłości coraz większe znaczenie będzie miało starzenie populacji „od góry piramidy wieku”, co wynika z ograniczenia umieralności pośród osób starszych i zwiększonej dożywalności wieku zaawansowanego.

Polska od wielu lat zaliczana jest do państw demograficznie starych. W 2001 roku osoby w wieku poprodukcyjnym stanowiły w Polsce około 5,6 mln całej populacji. Prognozy GUS pokazują natomiast, że liczba osób w tej grupie ludności zwiększy się do 9,6 mln w 2030 roku.

Starzejące się społeczeństwo to także wyzwanie dla polityki socjalnej państwa, gdyż wiąże się z koniecznością tworzenia specjalnych programów, które zagwarantują łatwość w dostępie do specjalistycznych usług o charakterze socjalnym oraz zdrowotnym, aby zapewnić zdrowe starzenie się społeczeństwa, a także zapewniających pełną użyteczność życia pod względem społecznym i ekonomicznym. Wydłużenie przeciętnej długości życia to osiągnięcie cywilizacyjnie pożądane, jednak bezpośrednio związane z koniecznością podnoszenia jakości życia społeczeństwa, rozwojem medycyny oraz odpowiednim działaniem systemu zabezpieczeń społecznych. Stwarza jednocześnie problemy w sferze społecznej i kulturowej, a ich rozwiązanie wiąże się z podejmowaniem odpowiednich działań, których realizacja umożliwi zapobiegnięcie trudnościom związanym z wypłacaniem bieżących emerytur oraz powstałym napięciom

⁶Przejście epidemiologiczne: zmiana podstawowych przyczyn zgonów – od chorób zakaźnych i pasożytniczych do degeneratywnych i cywilizacyjnych.

⁷Przejście zdrowotne: zmiany w długim okresie stanu zdrowia i sprawności ludności, utożsamiane z demokratyzacją i upublicznieniem medycyny.

społecznym⁸. Do społecznych skutków zjawiska starzenia się społeczeństwa należy także zaliczyć problem wzrastających kosztów zabezpieczeń społecznych oraz kosztów związanych z opieką zdrowotną i długoterminową.

Działania podejmowane przez władze państwowe powinny dążyć do wzmocnienia aktywności najstarszej warstwy społecznej, co powinno się odbywać poprzez tworzenie odpowiednich przesłanek w zakresie instytucjonalnym oraz prawnym, gdyż należy zauważyć, że to grupa seniorów pełni funkcję stabilizującą popyt rynkowy.

Starość to konsumpcja wartości materialnych, intelektualnych oraz kulturalnych. Problem, z jakim muszą zmierzyć się seniorzy, to nadmiar czasu wolnego, a dokładniej jego nieefektywne wykorzystanie. Niezbędne jest zatem podejmowanie działań mających na celu walkę z tą tendencją, aby zapobiec wycofaniu się osób starszych z życia społecznego. Ułatwienie dostępu do specjalistów z zakresu wiedzy geriatrycznej oraz obniżeniu kosztów wydatków na leki to zadania, przed jakimi stoi polityka społeczna państwa.

W tabeli 1 przedstawiono odsetek osób w wieku 65+ w populacji państwa oraz prognozy na kolejne lata pokazujące, jak istotnym zjawiskiem jest proces starzenia się społeczeństwa w Polsce.

Tabela 1

Odsetek osób w wieku powyżej 65 lat w całości populacji w Polsce w latach 1950–2010 i latach 2020–2060 (prognoza)

Polska	1950	1960	1970	1980	1990	2000
	5	6	8	10	10	12
	2010	2020	2030	2040	2050	2060
	14	18	23	25	31	35

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komisji Europejskiej, *The 2012 Ageing Report. European Economy*, www.ec.europa.eu [dostęp 12.02.2015].

Dane na lata 1950–2010 jednoznacznie pokazują, że proces starzenia się społeczeństwa dotknął populację Polski. W 1950 roku odsetek osób powyżej 65 lat był najniższy, jednak dynamika wzrostu udziału osób starszych w populacji jest wysoka (nastąpił wzrost o 9 pkt proc.). Prognozy do 2060 roku pokazują

⁸A. Dragon, *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*, Biuro Analiz i Dokumentacji. Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych, Warszawa 2011, s. 7.

natomiast, że zjawisko starzenia się społeczeństwa jest procesem zaawansowanym. Szacuje się, że w Polsce udział osób w wieku ponad 65 lat wzrośnie z 14% w 2010 do ponad 30% w 2060 roku, co oznacza wzrost o 21 pkt proc.

2. Starzenie się ludności – uwarunkowania ekonomiczne

Starzenie się społeczeństwa w perspektywie długookresowej to zagrożenie nie tylko dla rynku pracy, lecz także gospodarki jako całości. Usztywnienie się podaży pracy wraz z brakiem elastyczności zawodowej oraz promowaniem wśród pracowników postaw zachowawczych, a także niechęć do akceptacji zmian wpływają negatywnie na wzrost aktywności danej gospodarki, prowadząc jednocześnie do jej spowolnienia, być może do ograniczenia w dziedzinie rozwoju techniki i technologii. Siła rozwoju gospodarczego bezpośrednio tkwi w potencjale czynnika pracy. Zmiany, jakie zachodzą w ramach struktury demograficznej, nie są pomyślnie dla rynku pracy i gospodarki. Stanowią źródło zagrożeń nie tylko w przypadku zaspokojenia podstawowych potrzeb społeczeństwa oraz finansów osobistych, lecz także dla przedsiębiorstw i całego systemu emerytalnego.

Przeobrażenia, jakie bezpośrednio zachodzą w populacji, wywołują skutki o charakterze ekonomicznym. Wymagają podejmowania działań zmierzających do ciągłej aktywności zawodowej osób starszych, w tym przede wszystkim wydłużania tej aktywności, by odciążać system emerytalny. Zwiększenie aktywności zawodowej wśród osób starszych umożliwiłoby lepsze wykorzystanie potencjału osób powyżej 50. roku życia na rynku pracy (tabela 2).

Dane w tabeli pokazują, że najważniejsze z punktu widzenia gospodarki jest wydłużenie aktywności zawodowej osób starszych, gdyż przynosi to korzyści w formie wzrostu kapitału emerytalnego oraz zwiększenia wartości przyszłych świadczeń.

Tabela 2

Aktywny potencjał pracy w Polsce w latach 2008–2060 w grupie 55–64 i 65+

Stopa zatrudnienia	2008	2015	2020	2030	2040	2050	2060
Starsi: 55–64	32,1	35,5	34,9	48,1	47,9	46,2	46,5
Najstarsi: 65+	8,2	9,0	9,1	11,2	16,5	16,3	15,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, www.ec.europa.eu [dostęp 12.02.2015].

Wcześniejsza dezaktywacja osób powyżej 50. roku życia to utrata ważnych zasobów dla przedsiębiorstw i gospodarki, które zostały uprzednio zgromadzone. Oznacza to konieczność ukierunkowania transferów środków publicznych skierowanych na wsparcie dochodowe na znacznie wyższym poziomie.

Z punktu widzenia ekonomii zjawisko starzenia się społeczeństwa ma największe znaczenie w przypadku obciążenia osób w wieku produkcyjnym osobami w wieku poprodukcyjnym. Współczynnik obciążenia ekonomicznego (relacja osób pracujących do osób pobierających świadczenia emerytalne oraz rentowe) przedstawia stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety i mężczyźni w wieku 67 lat) do wieku produkcyjnego. Prognozy pokazują, że relacja ta ma zwiększyć się do 2030 roku, osiągając wymiar 43,7 osób przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym. Zatem aby utrzymać odpowiedni poziom świadczeń emerytalno-rentowych, a także opieki zdrowotnej, konieczne będzie zwiększenie obciążeń fiskalnych, które będą nakładane na wynagrodzenia oraz inne wydatki ponoszone przez osoby zaliczane do grupy aktywnych zawodowo.

Starzenie się populacji ma zatem bezpośredni wpływ na właściwe funkcjonowanie całego społeczeństwa, ponieważ prowadzi do zmiany relacji zachodzącej pomiędzy wielkością grupy osób czynnych zawodowo a osobami, które zaprzestały aktywności ekonomicznej. Tendencję tę przedstawiono w tabeli 3, pokazując zmianę obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku 65+ do liczby osób w wieku 15–64).

Tabela 3

Wskaźnik obciążenia demograficznego w Polsce w latach 1950–2010
i w latach 2010–2060 (prognoza)

POLSKA	1950	1960	1970	1980	1990	2000
	8	9	13	15	16	18
	2010	2020	2030	2040	2050	2060
	19	27	36	40	54	66

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komisji Europejskiej, *The 2012 Ageing Report. European Economy*, www.ec.europa.eu [dostęp 12.02.2015].

W okresie 1950–2010 wskaźnik obciążenia demograficznego w Polsce wzrósł o 11 pkt proc. Prognozy pokazują, że w okresie 2010–2060 dojdzie do szybszego wzrostu tego wskaźnika, który osiągnie pułap 66% w 2060 roku.

W momencie gdy społeczeństwo jest młode, odprowadzane podatki oraz składki są traktowane jako źródło finansowania świadczeń i usług społecznych. W sytuacji odwrotnej (populacja jest relatywnie starsza) dochodzi do obniżenia bazy podatkowej, co następuje w wyniku odejścia przez osoby starsze z pracy zarobkowej. Uwzględniając wydatki społeczne, należy podkreślić, że zjawisko starzenia się społeczeństwa zmienia ich strukturę, gdyż znaczna część nakładów przekazywana jest na grupę osób nieaktywnych zawodowo. Starzenie się ma zatem wpływ zarówno na system polityki społecznej (dochodzi do ograniczenia liczebności grupy finansującej), jak i strukturę wydatków (zwiększa się grupa osób korzystająca z transferów pieniężnych).

Dużym obciążeniem dla państwa jest także finansowanie świadczeń pieniężnych dla osób starszych⁹ (wydatki związane z celami emerytalnymi zajmują pierwszą pozycję w całości wydatków budżetowych państwa). Brak równowagi finansowej wyraża się deficytem systemu emerytalnego, co ma wpływ na sytuację finansów publicznych. Prognozowaną dynamikę tych zmian przedstawiono w tabeli 4, podając proporcje zachodzące pomiędzy osobami, które pobierają emerytury, a odprowadzającymi składki.

Tabela 4

Prognozowana stopa obciążenia systemowego w Polsce w latach 2010–2060

Kraj	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Polska	171	166	145	122	99	89

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Economy 2012, www.ec.europa.eu [dostęp: 12.02.2015].

Zmiana struktury demograficznej, przede wszystkim proces starzenia się społeczeństwa, wywiera ogromny wpływ na sytuację finansową instytucji zarządzających ubezpieczeniem emerytalnym. Wydłużenie wieku emerytalnego staje się w tej sytuacji najprostszym sposobem mogącym poprawić kondycję finansów systemów emerytalnych. Zmniejszenie przyrostu liczby emerytów oraz osłabienie tempa spadku liczby osób finansujących świadczenia może doprowadzić do

⁹ Do 1998 r. obowiązywał w Polsce repartycyjny system emerytalny o zdefiniowanym świadczeniu (wykorzystywanie składek na wypłacanie bieżących świadczeń), jednak konieczne było wprowadzenie reformy, która zapewniłaby stabilność finansową systemu i zachowanie jego wypłacalności. Reforma została wprowadzona w 1999 r., zmieniając zasady finansowania emerytur na filar repartycyjny i kapitałowy.

zmniejszenia dynamiki wzrostu wskaźnika obciążenia systemowego (stosunek liczby osób, które otrzymują emeryturę, do liczby osób płacących składki emerytalne), osiągając wartość 89 osób na podstawie przedstawionych prognoz.

Zjawisko starzenia się społeczeństwa stawia również nowe zadania przed systemem opieki zdrowotnej, gdyż to osoby starsze częściej są narażone na choroby. Prognozy demograficzne pokazują, że pomimo zmniejszenia przyrostu populacji i wzrostu liczby osób starszych ogólna liczba osób niepełnosprawnych wzrośnie. Przeciwdziałanie procesowi starzenia się ludności wymaga realnego trzynastoprocentowego wzrostu wydatków na utrzymanie odpowiedniego poziomu świadczeń medycznych¹⁰.

3. Wpływ starzejącego się społeczeństwa na tempo wzrostu gospodarczego

Proces starzenia się społeczeństwa to zjawisko, które występuje nie tylko w wymiarze demograficznym, lecz także ekonomicznym i społecznym. Państwo jest zmuszone zatem do podejmowania działań w zakresie przystosowania infrastruktury oraz nakładów finansowych na płaszczyźnie życia społeczno-gospodarczego. Poważnym problemem dla gospodarki może stać się deficyt rąk do pracy, nie natomiast sama możliwość uzyskania zatrudnienia. Zmiany demograficzne, jakie obecnie mają miejsce w państwie, wiążą się ze zmniejszeniem wpływów do budżetu z tytułu podatków od osób w wieku produkcyjnym w stosunku do stale rosnących kosztów po stronie wydatków (emerytury, służba zdrowia, refundacja leków). Sytuacja taka może spowodować załamanie systemu emerytalnego oraz kryzys w finansach publicznych.

Zmniejszenie liczby ludności w grupie osób w wieku produkcyjnym ma wpływ na dostępność wolnych zasobów pracy, dlatego jest to traktowane jako jedna z najważniejszych konsekwencji procesu starzenia się społeczeństwa. W przypadku Polski zasoby te oznaczają najpoważniejszą rezerwę odnoszącą się do wzrostu i rozwoju całej gospodarki. Ograniczenie zasobów będzie wiązało się z rosnącą presją na płacę, co w efekcie może doprowadzić do konieczności wprowadzenia zmian w poziomie produkcji i strukturze polskiej gospodarki.

¹⁰ P. Szukalski, J.T. Kowaleski, *Nasze starzejące się społeczeństwo. Nadzieje i zagrożenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, s. 106–110.

Kolejnym problemem, który w dużym stopniu spowalnia tempo wzrostu gospodarczego, jest niska aktywność zawodowa Polaków. Dane na rok 2010 pokazują, że w grupie osób w wieku produkcyjnym około 64% można zaliczyć do aktywnych zawodowo¹¹, natomiast do 2060 roku odsetek ten nie ulegnie większym zmianom. Niski poziom wskaźnika wraz ze zmniejszeniem liczby ludności Polski będzie prowadzić najprawdopodobniej do wzrostu presji płacowej. Największym wyzwaniem staje się w tym przypadku niski poziom aktywności zawodowej wśród osób powyżej 60. roku życia, gdyż przyjmuje się, że zaledwie jedna trzecia osób starszych jest aktywna zawodowo. Sytuacja ta była historycznie związana z prawem do nabywania wcześniejszych świadczeń emerytalnych, co oznaczało, że w 2001 roku rzeczywisty wiek emerytalny wynosił niespełna 57 lat. Ze względu na negatywne skutki tego zjawiska proces został ograniczony i już w 2007 roku moment wyjścia z rynku pracy wyniósł 59,3 lat¹².

Jeżeli nie dojdzie do wydłużenia okresu aktywności zawodowej osób starszych w sposób radykalny, to utrzymanie właściwej relacji (w nowym systemie emerytalnym) pomiędzy średnią wartością emerytury a przeciętnym wynagrodzeniem na obecnym poziomie (59%) będzie się wiązać z koniecznością podniesienia składki emerytalnej o więcej niż 30% (obecnie wynosi 19,52%). Jeżeli składka ta nie ulegnie zwiększeniu, wysokość świadczenia emerytalnego przyjęłaby 30% ostatniej płacy, czyli uległaby zmniejszeniu o blisko połowę¹³. Aby zapobiec takiej sytuacji, niezbędnej jest wydłużenie wieku emerytalnego o około 6 lat, żeby utrzymać obowiązującą obecnie relację pomiędzy wartością emerytury a ostatnią płacą¹⁴.

Szacuje się, że do 2030 roku liczba osób starszych w społeczeństwie wzrośnie o około 50%. Dojdzie tym samym do wzrostu wydatków z budżetu państwa (przy założeniu obecnego poziomu świadczeń) o blisko 90 mld zł skierowanych na świadczenia emerytalne oraz dodatkowe 50 mld zł na służbę zdrowia. Sytuacja taka będzie spowodowana zmniejszeniem liczby osób w wieku produkcyjnym o 5 mln osób, a do 2050 roku o kolejne 5,5 mln. Jednak pomimo wydłużenia

¹¹ Główny Urząd Statystyczny, *Aktywność ekonomiczna ludności Polski*, Warszawa 2011, www.stat.gov.pl [dostęp 12.02.2015].

¹² Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl [dostęp 12.02.2015].

¹³ A. Karpiński, *W poszukiwaniu syntezy i programu działania*, w: *Polska w obliczu starzenia się społeczeństwa*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2008, s. 12.

¹⁴ Należy dodać, że w Polsce wprowadzono już zmiany w systemie emerytalnym. Docelowo wiek emerytalny dla kobiet i mężczyzn będzie wynosić 67 lat, przy czym w przypadku kobiet zostanie osiągnięty w 2040 r., w przypadku mężczyzn w 2020 r.

wieku emerytalnego problem związany z przywilejami emerytalnymi jest aktualny, gdyż stanowi duże obciążenie dla budżetu państwa. Niezbilansowane wydatki wynikające z tzw. wcześniejszych emerytur wypłacane z powszechnego systemu emerytalnego pomiędzy rokiem 2009 a 2032 mogą wynosić 1,46% PKB.

Kolejną ważną konsekwencją kryzysu demograficznego jest zwiększenie dysproporcji pomiędzy osobami w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Na podstawie prognoz GUS do 2035 roku liczba osób w wieku 65+ zwiększy się do 8,35 mln (23% całej populacji) z 5,1 mln (13% populacji) w 2010 roku. W 2007 roku na 1000 osób w wieku produkcyjnym przypadało około 553 osoby w poprodukcyjnym, w 2035 liczba ta osiągnie wielkość 736 osób, w 2060 roku już 1070¹⁵. Przewiduje się, że obniżenie proporcji będzie tożsame z obniżeniem tempa wzrostu gospodarczego z poziomu 6% (2007) do 1–2,5% po 2020 roku. Wydłużenie momentu wyjścia z rynku pracy nie będzie jednak skutkowało zmniejszeniem negatywnego wpływu na wzrost i rozwój gospodarczy.

Wzrastające wskaźniki obciążenia demograficznego pokazują, że w kolejnych latach może dojść do gwałtownego przesunięcia w proporcjach pomiędzy osobami w wieku produkcyjnym w stosunku do grupy osób w wieku poprodukcyjnym na niekorzyść grupy pierwszej (tabela 5). Wskaźniki obciążenia negatywnie wpłyną na bieżącą sytuację gospodarczą państwa. Działanie takie będzie wzmożone zbyt wczesną dezaktywizacją osób starszych, co stanowi problem dla polskiej gospodarki, gdyż następuje zmniejszenie zasobów osób aktywnych zawodowo i tym samym możliwości wytwórczych gospodarki.

Tabela 5

Wskaźnik obciążenia w starzejącym się społeczeństwie polskim w latach 2008–2060

Populacja	2008	2015	2020	2030	2040	2050	2060
Udział starszej populacji	16,4	20,7	20,0	19,1	26,0	26,8	22,2
Wskaźnik obciążenia demograficznego	19	22	27	36	41	56	69

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, www.ec.europa.eu [dostęp 12.02.2015].

¹⁵ Departament Statystyki, *Prognoza wpływów i wydatków funduszu emerytalnego do 2060 roku*, ZUS, Warszawa 2010, s. 11.

Proces starzenia się społeczeństwa będzie miał również skutki finansowe w ramach systemu finansów publicznych w wyniku wzrostu kosztów opieki zdrowotnej oraz opieki nad osobami starszymi. Można zakładać, że poziom kosztów na opiekę zdrowotną wzrośnie z 4% do 5,4% PKB w latach 2007–2060. Podobna sytuacja będzie miała miejsce w przypadku kosztów opieki nad osobami starszymi z 0,4% do 1,1% w tym samym okresie. W ten sposób koszty opieki zdrowotnej i społecznej osiągną 2,1% PKB do 2060 roku, co będzie się wiązać z dodatkowymi wydatkami z budżetu państwa. Starzenie się społeczeństwa to proces generujący wysokie koszty, prowadzący tym samym do permanentnego zwiększania deficytu środków publicznych, co wynika z kompleksowej obsługi systemu emerytalnego. Zwiększająca się grupa osób w wieku poprodukcyjnym rodzi zagrożenie dla zachowania stabilności finansowej systemu. W ciągu najbliższych lat dojdzie do ograniczenia zasobów pracy przy jednoczesnym zwiększeniu potencjalnych świadczeniobiorców.

Szybko starzejące się społeczeństwo to duży ciężar dla gospodarki państwa. Coraz mniej osób dokonuje wkładu do budżetu państwa w formie płacenia podatków oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne, a coraz więcej potrzebuje opieki medycznej oraz świadczeń emerytalnych. Konieczne jest przeprowadzenie zmian systemowych odnoszących się do ochrony zdrowia i polityki społecznej jako czynników mogących w znacznym stopniu doprowadzić do zmniejszenia kosztów dla budżetu państwa oraz reformy systemu emerytalnego i wydłużenia wieku emerytalnego, co umożliwiłoby maksymalizację dochodów państwa. Największy nacisk powinno położyć się na sprawy bezpośrednio związane z innowacyjnymi rozwiązaniami w zakresie profilaktyki, diagnostyki oraz leczenia jako odpowiedź na wyzwanie, jakim jest proces starzenia się społeczeństwa. Zdrowe, sprawne fizycznie i intelektualnie społeczeństwo, jednocześnie zdolne do pracy to czynnik umożliwiający wzrost PKB.

Podsumowanie

Proces starzenia ludności niesie za sobą wiele zadań, których realizacją jest obciążone całe społeczeństwo i państwo. Są to zadania związane ze wzrostem deficytu systemu emerytur, podniesieniem kosztów wynikających z opieki zdrowotnej oraz opieki nad osobami starszymi. W konsekwencji środki, które mogłyby zostać przesunięte na zwiększenie nakładów na badania i rozwój, rozwój

przedsiębiorstw, nowych sektorów gospodarki, mogą spowodować spowolnienie wzrostu gospodarczego.

Konsekwencją gospodarczą spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym, a tym samym zwiększenia osób starszych jest redukcja wolnych zasobów pracy, które mogłyby zostać wykorzystane przez przedsiębiorstwo w celu zwiększenia rozmiarów wartości produkcji, co w przypadku Polski (państwa o niskim poziomie wzrostu gospodarczego) ma kluczowe znaczenie. Kryzys demograficzny doprowadził do obniżenia tempa wzrostu gospodarczego, a wydłużenie wieku emerytalnego oraz zwiększenie aktywności zawodowej osób w wieku 65+ nie będzie w stanie zlikwidować negatywnego wpływu na rozwój polskiej gospodarki.

Starzenie się społeczeństwa to najważniejszy i najtrudniejszy problem o charakterze społeczno-ekonomicznym współczesnej Polski, będący konsekwencją nieodpowiedniej realizacji i zaniechań w polityce ludnościowej. Zwiększenie liczby osób starszych w strukturze ludności oznacza wzrost obciążenia ekonomicznego państwa. W ramach zmieniającej się sytuacji demograficznej obowiązkiem państwa jest sprostanie wyzwaniom, jakie stoją przed społeczeństwem, a są związane ze zmianami demograficznymi.

Literatura

- Czekanowski P., *Spoleczne aspekty starzenia się ludności w Polsce. Perspektywa socjologii starości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011.
- Departament Statystyki, *Prognoza wpływów i wydatków funduszu emerytalnego do 2060 roku*, ZUS, Warszawa, 2010.
- Dragon A., *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*, Biuro Analiz i Dokumentacji. Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych, Warszawa 2011.
- Gawrycka M., Szymczak A., *Zmiany struktury demograficznej ludności – wyzwania dla rynku pracy*, w: *Zmiany konkurencyjności nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej: osiągnięcia i wyzwania*, red. A. Grynia, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie Uniwersytet w Białymstoku, Wilno 2014.
- Giannakouris K., *Ageing characterises the demographic perspectives of the European societies*, Eurostat Statistics 2008.
- Golimowska S., *Spoleczno-ekonomiczne konsekwencje starzenia się populacji*, w: *Konsekwencje ekonomiczne i społeczne starzenia się społeczeństwa*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2008.

- Karpiński A., *W poszukiwaniu syntezy i programu działania*, w: *Polska w obliczu starzenia się społeczeństwa*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa, 2008.
- Kleer J., *Konsekwencje ekonomiczne i społeczne starzenia się społeczeństwa*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2008.
- Klonowicz S., *Oblicza starości*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979.
- Osiński J., *Współczesne problemy demograficzne. Rzeczywistość i mity. Ujęcie krajowe, regionalne i globalne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Szukalski P., Kowaleski J.T., *Nasze starzejące się społeczeństwo. Nadzieje i zagrożenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.
- Szukalski P., Oliwińska I., *To idzie starość – polityka społeczna a przygotowanie do starzenia się ludności Polski*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, 2008.

Socio-economic effects of aging society. Selected aspects

Summary

The second half of the twentieth century was a time of dynamic growth in the number of older people in society. The history of mankind shows that its individual representatives grow old, but this problem does not concern the population as a whole. Classic life cycle was assigned a unit, when the age structure of the population was not subject to major changes.

The aim of this study is to examine the effects of aging in terms of socio-economic development, which is a consequence of changes in the demographic structure, which in the future may have a negative impact on the economic situation of the country. Extending the life expectancy has an impact on the quality of life of society. This is reflected in the model of consumption, investment, savings and determines the overall health of the labor market and the model of budget expenditures.

Keywords: society, population ageing, demography, economy

Translated by Marta Maier

